

Valsts darba inspekcija

**Ziņojums Starptautiskajai Darba organizācijai par Valsts
darba inspekcijas 2015. gada darbības rezultātiem**

RĪGA
2016

Ievads

1993. gada 4. maijā Latvijā tika atjaunots 1939. gada likums „Par Valsts darba inspekciju”, kas kļuva par tiesisko pamatu Valsts darba inspekcijas (Darba inspekcija) darbības atjaunošanai un vienotas valsts kontroles un uzraudzības sistēmas izveidošanai darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā. 2001. gada 13. decembrī tika pieņemts un 2002. gada 1. janvārī stājās spēkā Valsts darba inspekcijas likums, kas noteica Darba inspekcijas juridisko statusu, funkciju un uzdevumus līdz 2008. gada 10. jūlijam, kad spēkā stājās 2008. gada 19. jūnijā pieņemtais Valsts darba inspekcijas likums, kas pašlaik nosaka Darba inspekcijas tiesisko statusu, funkciju, uzdevumus un darbības kārtību.

Darba inspekcija ir labklājības ministra pārraudzībā esoša tiešās valsts pārvaldes iestāde. Darba inspekcijas uzraudzībai un kontrolei ir pakļauti darba devēji, komersanti, to pilnvarotas personas un uzņēmumi, būvobjekti, tajā skaitā privātpersonai piederošie būvobjekti būvdarbu laikā, kā arī darba vietas un darba aprikojums.

Darba inspekcijas galvenā funkcija ir nodrošināt efektīvu valsts politikas īstenošanu, uzraudzību un kontroli darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā.

Darba inspekcija ir noteikusi divus galvenos darbības virzienus:

1. Darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomas efektīva inspicēšana un kontrole;
2. Sniegtie pakalpojumi klientiem, t.sk., sabiedrības informēšana par aktuāliem darba tiesību un darba aizsardzības jautājumiem.

Darba inspekcijas galvenie mērķi 2015. gadā bija:

1. pilnveidot inspicēšanas un kontroles procesu;
2. uzlabot darbinieku zināšanas un darba apstākļus;
3. pilnveidot sniegto pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, kā arī komunikāciju ar sabiedrību.

Darba inspekcijas darbības plānošanas pamatā ir prioritāšu princips. Prioritātes tiek noteiktas, balstoties uz aktuālās situācijas analīzi darba tiesību un darba aizsardzības jomā, kā arī, ņemot vērā Eiropas Savienības (ES) politikas plānošanas dokumentus (ES stratēģisko satvaru darba drošībā un veselības aizsardzībā no 2014. līdz 2020. gadam; Vecāko darba inspektoru komitejas (SLIC) darbības programmu), nacionālos politikas plānošanas dokumentus (Nacionālo attīstības plānu) un Darba inspekcijas rīcībā esošos resursus.

2015. gadā par Darba inspekcijas prioritātēs tika noteiktas:

- ✓ neregistrētās nodarbinātības samazināšanas politikas īstenošana, veicot apsekojumus uzņēmumos, kuru saimnieciskajā darbībā ir paaugstināts neregistrētās nodarbinātības risks;
- ✓ letālo nelaimes gadījumu darbā un to nelaimes gadījumu darbā, kuru rezultātā cietušajam radušies smagi veselības traucējumi, skaita samazināšana, organizējot tematiskās pārbaudes darba aizsardzībā, kā arī būtiski palielinot preventīvo apsekojumu skaitu darba aizsardzībā;
- ✓ Darba inspekcijas dalība Latvijas prezidentūrā ES Padomē 2015. gadā.

Prioritāšu ietvaros tika realizētas šādas aktivitātes:

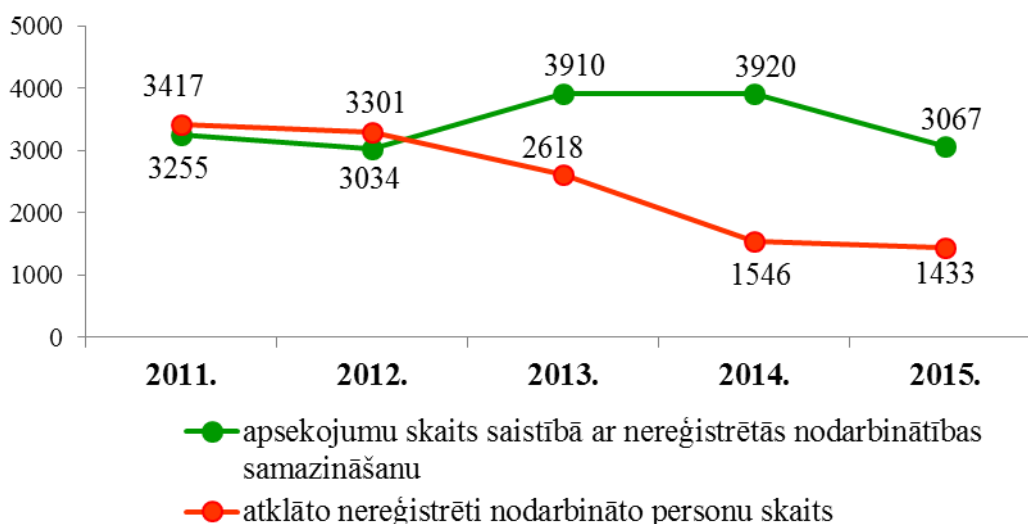
1. veikti apsekojumi uzņēmumos, kuru saimnieciskajā darbībā ir paaugstināts neregistrētās nodarbinātības risks;
2. organizēti preventīvie apsekojumi darba aizsardzībā, tajā skaitā tematiskās pārbaudes:
 - 2.1. kokapstrādes un mežizstrādes nozarē;
 - 2.2. būvniecības nozarē;
 - 2.3. transporta nozarē;
 - 2.4. mazos un vidējos uzņēmumos, kuros pēdējo piecu gadu laikā notikuši smagi un letāli nelaimes gadījumi darbā;
 - 2.5. organizēta Eiropas informatīvā kampaņa „Veselīgas darba vietas uzvar stresu”;
3. organizēti divi pasākumi ar Eiropas Komisijas līdzfinansējumu (*EaSI-PROGRESS Program 2015*):
 - 3.1. Prezidentūras darba aizsardzības konference “No stratēģijas līdz veiksmīgai ieviešanai – darba aizsardzība var būt vienkārša un aizraujoša”;

3.2. SLIC tematiskā diena “Efektīva darba inspekciju darbība – kontrole pret padomu došanu” un plenārsēde.

1. Darba inspekcijas 2015. gada prioritāšu īstenošana

1.1. Nereģistrētās nodarbinātības samazināšanas politikas īstenošana ir Darba inspekcijas prioritāte, kuras mērķis ir, padarot iespējami efektīvāku kontroles mehānismu, samazināt neregistrētās nodarbinātības apjomu Latvijā, līdz ar to samazinot arī negodīgas konkurences iespējamību, kā arī informēt sabiedrību par neregistrētās nodarbinātības negatīvajām sekām u.c.

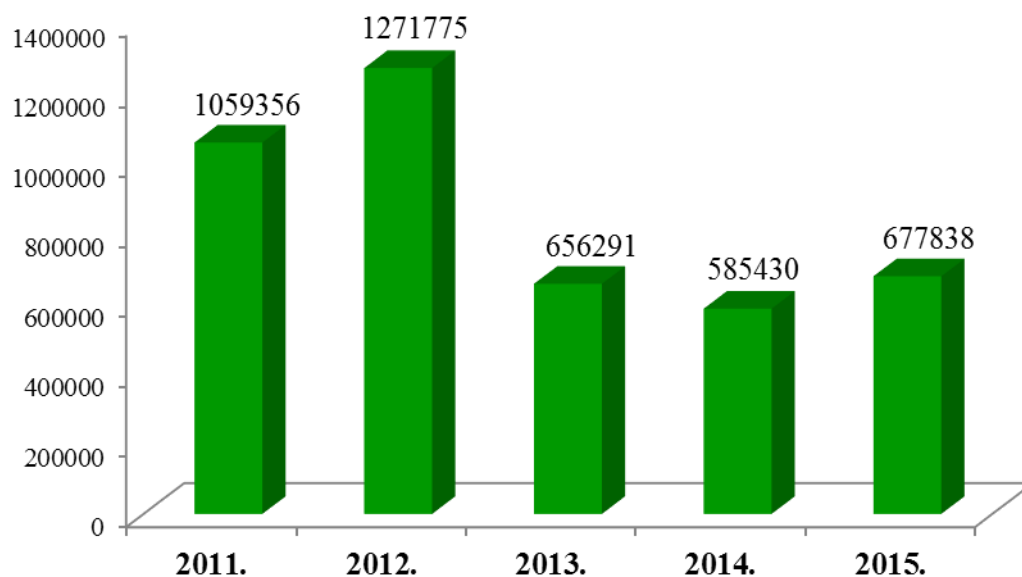
2015. gadā Darba inspekcija veica 3 067 apsekojumus saistībā ar neregistrētās nodarbinātības samazināšanu, no tiem 28 % apsekojumu bija rezultatīvi. Tas nozīmē, ka biežāk nekā katrā ceturtajā pārbaudē tika konstatētas personas, ar kurām nebija noslēgti rakstveida darba līgumi un/vai kuras darba devējs nebija deklarējis Valsts ieņēmumu dienestā (VID) kā darba ņēmējus. Augsta neregistrētās nodarbinātības riska uzņēmumos tika veikti 390 atkārtoti apsekojumi, kas veido 13 % no visiem veiktajiem neregistrētās nodarbinātības samazināšanas apsekojumiem (skat. 1. grafiku).

1. grafiks: Uzņēmumu apsekojumu skaita un atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaita dinamika (2011. – 2015.)

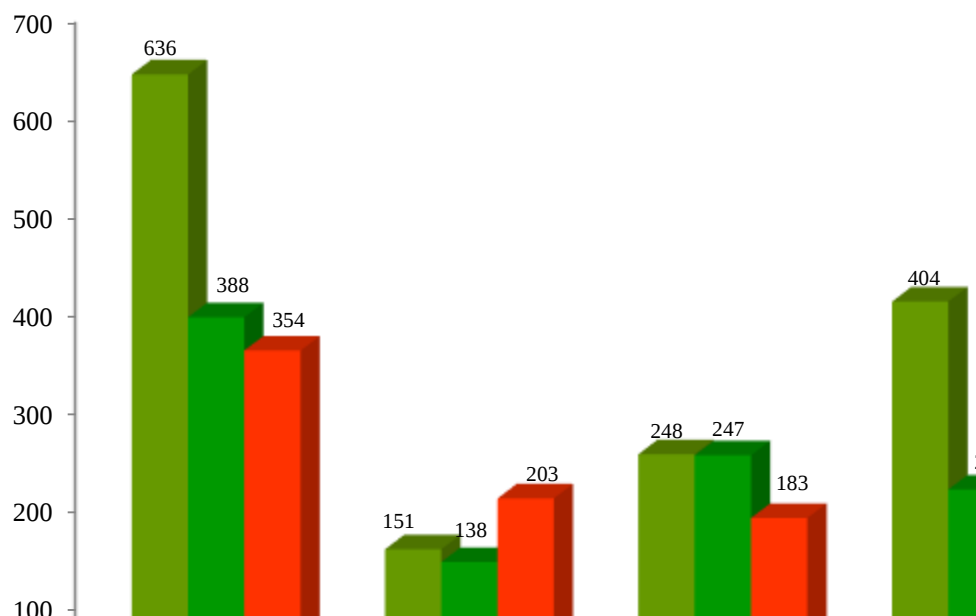
2015. gadā tika konstatētas 1 433 neregistrēti nodarbinātas personas, no tām 906 personas bez rakstveidā noslēgta darba līguma un bez deklarēšanas VID; 407 personas ar rakstveidā noslēgtu darba līgumu, bet bez deklarēšanas VID un 120 personas bez rakstveidā noslēgta darba līguma, bet deklarētas VID.

Konstatējot nodarbināšanu bez rakstveidā noslēgta darba līguma un/vai deklarēšanas VID, saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normām Darba inspekcijas amatpersonas 2015. gadā piemēroja 845 administratīvos sodus par kopējo summu 677 838 eiro (skat. 2. grafiku).

2. grafiks: Par neregistrētu nodarbināšanu piemēroto naudas sodu summas (eiro) dinamika (2011. - 2015.)

Analizējot atklātos neregistrētās nodarbinātības gadījumus konkrētās tautsaimniecības nozarēs, jāsecina, ka vislielākais neregistrēti nodarbinātu personu skaits joprojām tiek konstatēts būvniecības nozarē. Atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaits būvniecībā 2015. gadā veido 25 % no kopējā Darba inspekcijas konstatēto neregistrēti nodarbināto skaita (skat. 3. grafiku).

3. grafiks: Neregistrēti nodarbināto personu skaita dinamika tautsaimniecības nozarēs (2013. – 2015.)

Analizējot neregistrētās nodarbinātības statistiku dinamikā, konstatējama pozitīva tendence, proti, pēdējos trīs gados neregistrētā nodarbinātība, tās klasiskajā izpratnē, mazinās. Tas liecina, ka arvien vairāk uzņēmumos, kas līdz šim darbojušies “ēnu ekonomikā”, darba tiesiskās attiecības pilnībā vai daļēji sāk noformēt atbilstoši normatīvo aktu regulējumam. Tomēr jāuzsver, ka Darba inspekcija arvien biežāk praksē saskaras ar jaunām neregistrētās nodarbinātības

formām, kuras darba devēji izmanto, cenšoties slēpt vai legalizēt neregistrēto nodarbinātību (pašnodarbinātās personas, pakalpojumu sniedzēji, nomnieki, brīvprātīgie palīgi utt.), kā arī tiek reģistrēts (uzskaitīts) nepilns darbinieku nostrādātais darba laiks. Līdz ar to arī pierādījumu iegūšana kļūst arvien sarežģītāka un laikietilpīgāka. Darba inspekcijai ir izveidojusies efektīva sadarbība ar VID, Valsts un Pašvaldības policiju, kā rezultātā iepriekš minēto iestāžu pārsūtītie pārbaūžu materiāli un sagatavotie administratīvie protokoli tiek izmantoti neregistrētās nodarbinātības pierādīšanā.

2015. gadā Darba inspekcija ir uzsākusi darbību finanšu ministra izveidotajā Ēnu ekonomikas apkarošanas padomē, kurā darbojas augsta līmeņa akadēmiskie eksperti, uzņēmējdarbības, sabiedrības un valsts pārvaldes institūciju pārstāvji. Darba inspekcija ir sniegusi informāciju Finanšu ministrijai par izstrādes procesā esošajiem un plānotajiem pasākumiem ēnu ekonomikas mazināšanai. Darba inspekcija tāpat ir iepazinusies ar Finanšu ministrijas kā Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes sekretariāta sagatavoto “Valsts iestāžu darba plānu ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020. gadam” projektu un, izsakot savus priekšlikumus, atbalstījusi tā tālāku virzību.

Neregistrētās nodarbinātības konstatēšanai būtisks ir arī sabiedrības atbalsts, sniedzot informāciju Darba inspekcijai par iespējamām neregistrētās nodarbinātības gadījumiem. 2015. gadā Darba inspekcija pa anonīmo uzticības tālruni un elektroniski (e-pastā nelegals@vdi.gov.lv, mājas lapā www.vdi.gov.lv) saņēma 370 ziņojumus par iespējamu neregistrētu nodarbinātību. Kopš 2010. gada, kad tika izveidota speciāla e-pasta adrese nelegals@vdi.gov.lv, kā arī ir iespēja anonīmi caur Darba inspekcijas mājaslapu informēt par neregistrētās nodarbinātības gadījumiem, elektroniski saņemto ziņojumu skaits ir divkārtšojies.

1.2. Visas Darba inspekcijas aktivitātes darba aizsardzības jomā tiešā vai netiešā veidā ir vērstas uz to, lai samazinātu letālo nelaimes gadījumu un to nelaimes gadījumu darbā, kuru rezultātā cietušajam radušies smagi veselības traucējumi, skaitu. 2015. gadā tika īstenotas četras tematiskās pārbaudes, kopā veicot 621 uzņēmumu apsekojumu, ar mērķi:

- ✓ preventīvi apsekot un pārbaudīt darba apstākļus uzņēmumos;
- ✓ izvērtēt darba devēju faktisko darbību drošas darba vides izveidē;
- ✓ aktualizēt darba devēju uzmanību darba aizsardzības jautājumiem;
- ✓ mazināt arodslimību un nelaimes gadījumu darbā riskus;

Četras tematiskās pārbaudes tika organizētas uzņēmumos, kuru saimnieciskā darbība ir saistīta ar paaugstinātu nelaimes gadījumu risku - kokapstrādes un mežizstrādes nozarē, būvniecībā, transporta uzņēmumos un mazos un vidējos uzņēmumos (līdz 50 nodarbinātajiem), kuros noticis smags vai letāls nelaimes gadījums darbā.

2015. gadā tika veikti 1 587 preventīvi apsekojumi darba aizsardzībā (110 % no plānotā). Visvairāk apsekojumi bija veikti vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarē (G) – 372, kas veido 23 % no preventīvo apsekojumu skaita; apstrādes rūpniecībā (C) - 263 (17 %); lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā (A) – 241 (15 %). Preventīvo apsekojumu darba aizsardzībā skaita palielinājums ir ļāvis novērtēt darba vidi un iniciēt tās sakārtošanu daudz vairāk uzņēmumos nekā līdz šim.

Informatīvās kampaņas „Veselīgas darba vietas uzvar stresu” ietvaros 2015. gada oktobrī speciālā konferencē tika apbalvoti arī labās prakses konkursa darba aizsardzībā „Zelta ķivere” laureāti.

2014. gada 8. aprīlī Darba inspekcija sadarbībā ar Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūru (Aģentūra) atklāja Eiropas informatīvo kampaņu „Veselīgas darba vietas uzvar stresu”. Kampaņas mērķis ir mudināt darba devējus un nodarbinātos kopīgiem spēkiem izskaust vai mazināt ar darbu saistītu stresu. Informatīvā kampaņa norisinājās divus gadus un noslēdzās 2015. gada novembrī ar žurnālistu vizīti labās prakses loģistikas uzņēmumā SIA „DHL Latvia”.

2015. gadā Darba inspekcija turpināja organizēt darba aizsardzības filmu pēcpusdienas. Darba aizsardzības filmu pēcpusdienu organizēšana ir oriģināla Aģentūras Latvijas Kontaktpunkta ideja, kura kā atsevišķa Eiropas informatīvās kampaņas daļa tika īstenota jau

kopš 2012. gada. Uz darba aizsardzības filmu pēcpusdienām tiek aicināti uzņēmumi, kuri ir paši izveidojuši vai adaptējuši latviešu valodā dažādas filmas par darba aizsardzības jautājumiem, dalīties savā pieredzē un parādīt filmas kinoteātrī citu uzņēmumu pārstāvjiem.

2014. gadā tika izmēģināts jaunas formas informatīvais pasākums – meistarklase. Meistarklases temats bija “Kā pateikt, lai darbinieks sadzird?”, un to Darba inspekcija īstenoja kopā ar Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūtu. Par meistarklasi bija ļoti liela interese, tāpēc tā 2015. gadā tika atkārtota vēl divas reizes. Meistarklase ir plānota arī 2016. gadā.

2. Likumi un lēmumi, kas attiecas uz Darba inspekcijas darbību

2.1. Likumi, kas reglamentē Darba inspekcijas darbību un kas stājušies spēkā 2015. gadā:

Nav

2.2. Likumi, nolikumi, noteikumi, kuru izpildes uzraudzību veic Darba inspekcija un kuri stājušies spēkā 2015. gadā:

✓ Grozījumi Ministru kabineta noteikumos “Darba vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība”. Grozījumos iekļautas papildus prasības, lai tās pielāgotu EK Regulai Nr. 1272/2008 par vielu un maisījumu klasificēšanu, marķēšanu un iepakojšanu un Direktīvas 2010/32/ES par asu instrumentu radītu ievainojumu novēršanu slimmīcu un veselības aprūpes nozarē.

✓ Grozījumi Ministru kabineta noteikumos “Darba aizsardzības prasības drošības zīmju lietošanā” un “Darba aizsardzības prasības saskarē ar ķīmiskajām vielām darba vietās”. Grozījumos iekļautas papildus prasības, lai tās pielāgotu EK Regulai Nr. 1272/2008 par vielu un maisījumu klasificēšanu, marķēšanu un iepakojšanu.

✓ Grozījumi Ministru kabineta noteikumos “Darba aizsardzības prasības, saskaroties ar kancerogēnām vielām darba vietās”. Grozījumos ir precizēts, kas ir kancerogēnas vielas, un iekļautas papildus prasības, lai pielāgotu EK Regulai Nr. 1272/2008 par vielu un maisījumu klasificēšanu, marķēšanu un iepakojšanu.”.

✓ Spēku zaudēja Ministru kabineta noteikumi “Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu klasificēšanas, marķēšanas un iepakojšanas kārtība”.

✓ Ar 2015. gada 1. janvāri stājās spēkā būtiski grozījumi Darba likumā, kas ieviesa izmaiņas jau esošajā darba tiesisko attiecību regulējumā visdažādākajos darba tiesību jautājumos. Grozījumi bija nepieciešami, lai nodrošinātu efektīvāku un esošai situācijai atbilstošāku darba tiesisko attiecību regulējumu:

- ✓ Darba likuma grozījumi skar virsstundu, nakts darba un summētā darba laika, kā arī atpūtas laika regulējuma precizējumu;
- ✓ Darba likums papildināts ar pantu, kurš regulē uzteikuma paziņošanas kārtību;
- ✓ Izmaiņas veiktas saistībā ar ikgadējā apmaksāta atvaļinājuma kompensēšanas kārtību, gadījumā, ja izbeidzot darba tiesiskās attiecības ikgadējais atvaļinājums nav ticis izmantots, nosakot, ka darba devējam ir pienākums atlīdzināt par visu periodu, par kuru darbinieks nav izmantojis atvaļinājumu;
- ✓ Tiek pagarināts uz noteiktu laiku noslēgta līguma maksimālais termiņš - 5 gadi;
- ✓ Grozījumi paredz darba devējam pienākumu sniegt informāciju par darba līguma noteikumiem ārzemniekam, kas nepārvalda latviešu valodu, viņam saprotamā valodā;
- ✓ Darbiniecēm, kas baro bērnu ar krūti, īpaša aizsardzība- līdz bērna divu gadu vecumam;
- ✓ Grozījumos ietverts aizliegums darba devējam nodarbināt darbinieku, ja viņš nevar veikt darbu veselības stāvokļa dēļ.

Kopumā ar Darba likuma grozījumiem noteikti jauni pienākumi, atbildība un tiesības gan darba ņēmējiem, gan darba devējiem.

3. Darba inspekcijas personāls

3.1. 2015. gadā Darba inspekcijā bija 184 (180 slodzes) amata vietas.

3.2. Inspektoru skaits kopā – 130, no tiem:

✓ galvenie inspektori – 17;

✓ vecākie inspektori – 45;

✓ inspektori – 68.

3.3. Inspektoru sieviešu skaits kopā – 2015. gadā – 87 (67 % no kopēja inspektoru skaita), no tām:

✓ galvenās inspektores – 9 (53 % no kopēja galveno inspektoru skaita);

✓ vecākās inspektores – 32 (71 % no kopēja vecāko inspektoru skaita);

✓ inspektores – 46 (68 % no kopēja inspektoru skaita).

3.4. Ziņas par Darba inspekcijas struktūrvienību ģeogrāfisko izvietojumu (skat. 1. attēlu).

2015. gadā Darba inspekcijā tika veiktas strukturālas izmaiņas, lai optimāli izmantotu personālrесурсus un nodrošinātu koordinētu un efektīvu Zemgales reģionālās Darba inspekcijas darbību. 2015. gadā augustā darbu sāka Bauskas klientu apkalpošanas centrs, kas tika izveidots, lai Darba inspekcija būtu iespējami labāk sasniedzama nodarbinātajiem, darba devējiem un citiem interesentiem.

Darba inspekcijas struktūru veido Darba inspekcijas pārvalde un piecas reģionālās Darba inspekcijas (RVDI).

RVDI:

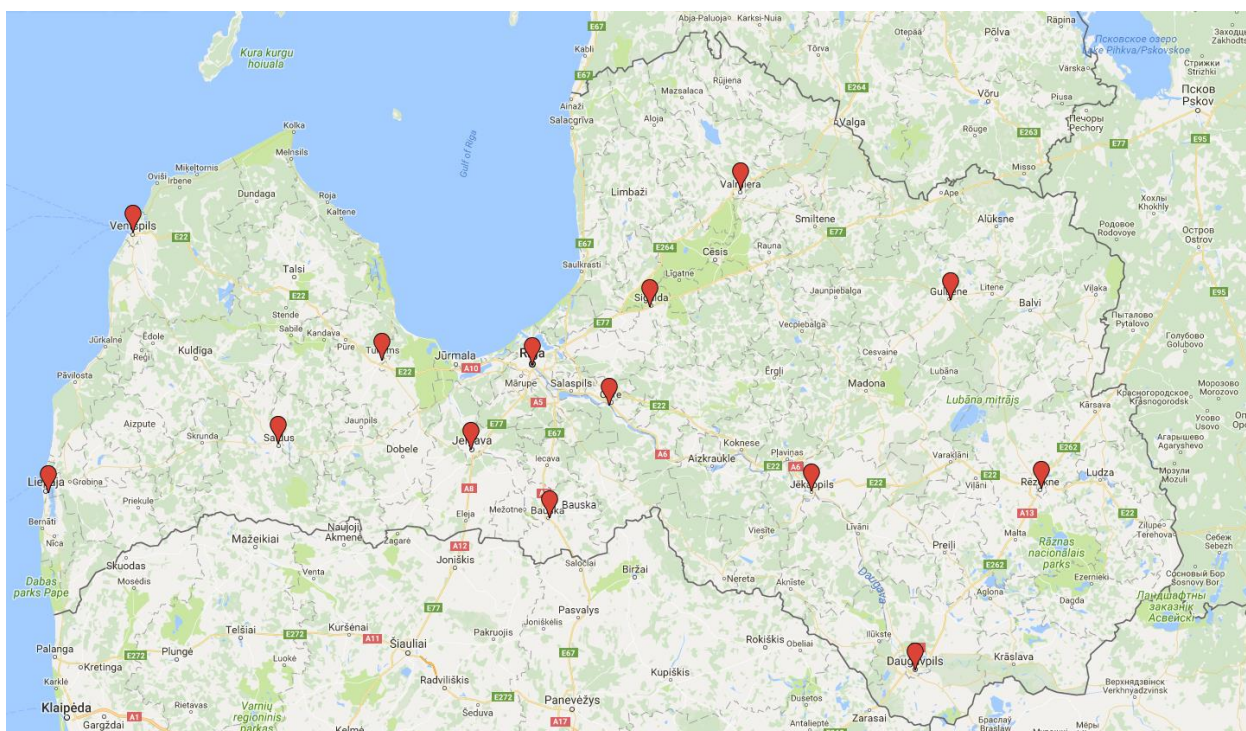
- **Kurzemes RVDI** – reģiona centrs – Liepājā, sektors – Ventspilī, birojs - Saldū, konsultācijas vietas - Kuldīgā un Talsos;

- **Latgales RVDI** – reģiona centrs – Daugavpilī, sektors – Rēzeknē, birojs – Jēkabpilī, konsultācijas vietas – Preiļos un Krāslavā;

- **Rīgas RVDI** – reģiona centrs – Rīgā, 4 sektori – Nelegālās nodarbinātības apkarošanas sektors, Centra sektors, Pārdaugavas sektors un Rīgas rajona sektors;

- **Vidzemes RVDI** – reģiona centrs – Valmierā, sektors – Gulbenē, birojs – Siguldā, konsultācijas vieta Alūksnē;

- **Zemgales RVDI** – reģiona centrs – Jelgavā, sektors – Ogrē, birojs – Tukumā, Klientu apkalpošanas centrs - Bauskā, konsultācijas vietas – Dobelē un Aizkrauklē.

1. attēls: Darba inspekcijas struktūrvienību ģeogrāfiskais izvietojums

4. Dati par Darba inspekcijas kontrolē esošajiem uzņēmumiem un šajos uzņēmumos strādājošo skaits

Darba inspekcijas uzraudzībā esošo uzņēmumu skaits – 119 022, tajā skaitā lauksaimniecībā – 13 086 (Centrālās statistikas pārvaldes 2014. gada dati).

Nodarbināto skaits Darba inspekcijas uzraudzībā esošajos uzņēmumos – **783 000**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 32 900 (4,2% no kopēja uzraudzībā esošo uzņēmumu skaita) (Centrālās statistikas pārvaldes 2015. gada dati), no tiem:

√ sievietes – 409 100, tajā skaitā lauksaimniecībā – 10 100.

5. Statistikas dati par apsekojumiem

Darba inspekcijas 2015. gadā apsekoto uzņēmumu skaits – **7 914**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 686 (8,7%), no tiem vairāk kā vienu reizi gadā – **1 361**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 130;

Darba inspekcija 2015. gadā veikusi uzņēmumos **10 514** apsekojumus, tajā skaitā lauksaimniecībā – 816 (7,8%).

6. Statistikas dati par atklātajiem pārkāpumiem un piemērotajām sankcijām

6.1. 2015. gadā Darba inspekcijas inspektori darba devējiem par darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības normatīvo aktu prasību pārkāpumiem izsniedza **3 105 rīkojumus** (2014. gadā – 3 258), tajā skaitā lauksaimniecībā – 355 (11,4%), kuros kopā konstatēti **16 998 pārkāpumi** (2014. gadā – 16 252), tajā skaitā lauksaimniecībā – 1 834 (10,8%), no tiem:

√ 11 602 (2014. gadā – 10 815) - tajā skaitā lauksaimniecībā – 1 320 (11,4%), par darba aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem;

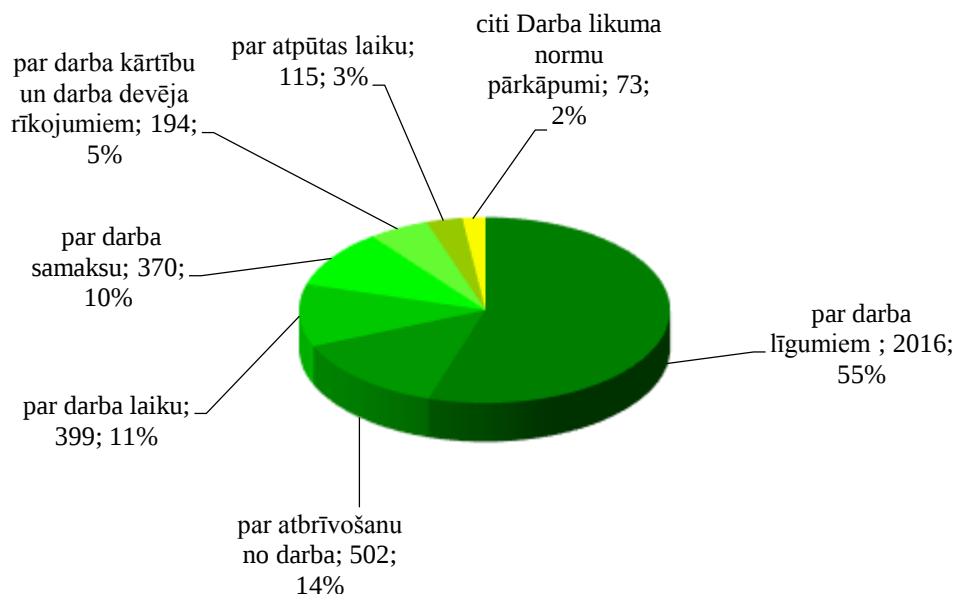
√ 4 563 (2014. gadā – 4 819), tajā skaitā lauksaimniecībā – 484 (10,6%), par darba tiesību normatīvo aktu pārkāpumiem;

√ 833, tajā skaitā lauksaimniecībā – 30 (3,6%), par Valsts darba inspekcijas likuma neievērošanu.

6.2. Darba tiesības regulējošo normatīvo aktu pārkāpumi veido 27 % no visiem Darba inspekcijas amatpersonu 2015. gadā konstatētajiem pārkāpumiem. Savukārt, 96 % no konstatētajiem darba tiesību pārkāpumiem veido Darba likuma (80 %) un MK noteikumi Nr. 827 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli" (13 %) normu pārkāpumi.

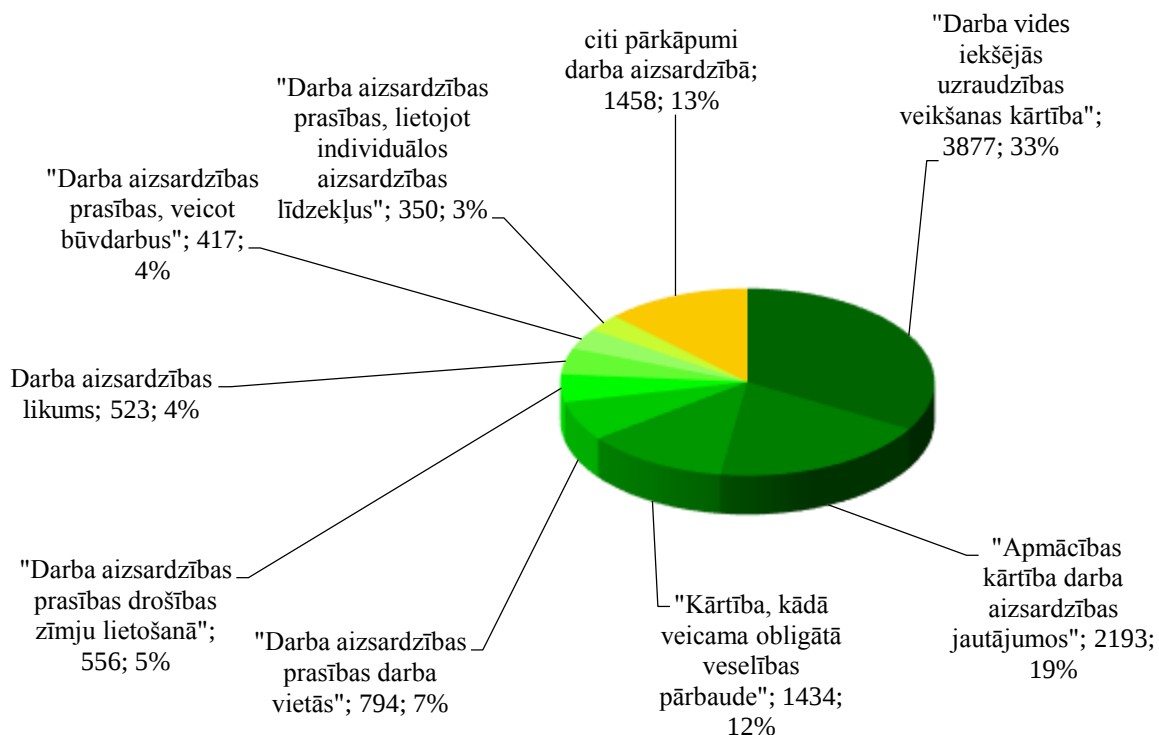
2015. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, darba devēji visbiežāk nebija ievērojuši Darba likuma panta prasības, kas attiecas uz darba līgumu, kuru pārkāpumi veido 37 % no visiem darba tiesisko attiecību pārkāpumiem. Konstatētie pārkāpumi saistīti ar darba līguma noslēgšanu rakstveidā un darba līguma saturu – darba līgums netiek noslēgts vispār vai tajā netiek ietverta visa informācija, kas ir norādīta Darba likumā, piemēram, nav norādīts nolīgtais dienas vai nedēļas darba laiks, ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma ilgums u.c. Minētos pārkāpumus darba devēji pieļauj gan nezināšanas dēļ, gan ar vēlmi manipulēt ar nodarbināto darba laiku, tā uzskaiti.

Būtiska darba tiesību pārkāpumu daļa ir saistīta ar darba tiesisko attiecību izbeigšanu – nav ievērota Darba likumā noteiktā darba uzteikšanas kārtība; visa nodarbinātajam pienākošā darba samaksa netiek izmaksāta atlaišanas dienā, t.sk. kompensācija par neizmantoto atvaļinājumu (skat. 4. grafiku).

4. grafiks: Darba likuma panti, kuru prasību pārkāpumi 2015. gadā konstatēti visbiežāk

Darba aizsardzību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumi veido 68 % no visiem Darba inspekcijas amatpersonu 2015. gadā konstatētajiem pārkāpumiem. Jau septiņus gadus pēc kārtas normatīvie akti darba aizsardzības jomā, kuru prasības visbiežāk tika pārkāptas, nav mainījušies (skat. 5. grafiku).

5. grafiks: Normatīvie akti darba aizsardzības jomā, kuru prasību pārkāpumi 2015. gadā konstatēti visbiežāk

Valsts darba inspekcijas likuma pārkāpumi veido 5 % no visiem Darba inspekcijas amatpersonu 2015. gadā konstatētajiem pārkāpumiem. Tie, galvenokārt, ir Valsts darba inspekcijas likuma pārkāpumi, kas saistīti ar Darba inspekcijas amatpersonas likumīgo prasību savlaicīgu nepildīšanu.

6.3. Piemērotās sankcijas un to veids

2015. gadā par 4 663 pārkāpumiem, tajā skaitā lauksaimniecībā – 368, darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem un Darba inspekcijas amatpersonu likumīgo prasību savlaicīgu neizpildīšanu tika piemēroti **2 079** (2014. – **1 993**), tajā skaitā lauksaimniecībā – 166, **administratīvie sodi**:

✓ **273 – brīdinājumi** (2014. – 355)

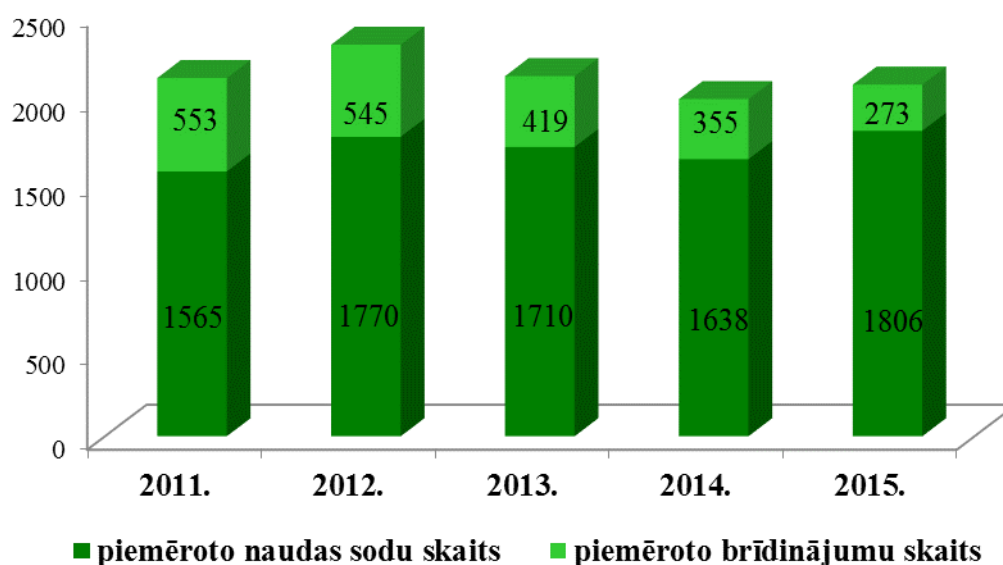
✓ **1 806 - naudas sodi** (2014. - 1 638), tajā skaitā lauksaimniecībā – 166 (9,2%), kopsummā par **EUR 988 261**, no tiem:

○ **1 019**, tajā skaitā lauksaimniecībā 129 (12,7%), par darba tiesisko attiecību normatīvo aktu pārkāpumiem - EUR 712 519;

○ **137**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 19 (13,9%), par darba aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem - EUR 69 728;

○ **650**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 18 (2,8%), par Darba inspekcijas amatpersonu likumīgo prasību savlaicīgu neizpildīšanu – EUR 206 014.

Ievērojot samērības principu starp administratīvo nodarījumu, tā sekām un piemērotā soda lielumu, Darba inspekcijas amatpersonas 2015. gadā par darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības normatīvo aktu un Valsts darba inspekcijas likuma pārkāpumiem darba devējiem piemēroja 2 079 administratīvos sodus, kuru īpatsvars attiecībā pret veikto apsekojumu skaitu ir 20 %. Piemēroto administratīvo sodu skaits, salīdzinot ar 2014. gadu, ir pieaudzis par 4 % (2014. – 1 993), savukārt, brīdinājumu īpatsvars piemēroto administratīvo sodu skaitā ir samazinājies un veido vien 13 % (2014. – 18 %) (skat. 6. grafiku).

6. grafiks: Piemēroto administratīvo sodu struktūras un skaita dinamika (2011. – 2015.)

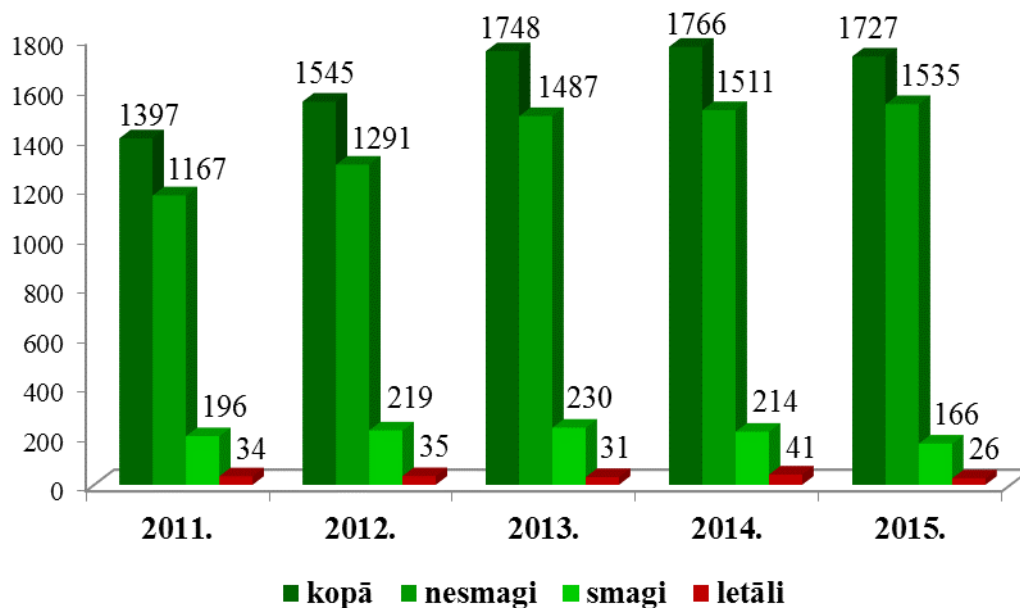
Konstatējot pārkāpumus, kas rada tiešus draudus nodarbināto dzīvībai un veselībai, Darba inspekcijas amatpersonas 2015. gadā izdeva 17 rīkojumus/lēmumus par personas/objekta darbības apturēšanu un 27 brīdinājumus par personas/objekta darbības apturēšanu.

2015. gadā izsniegto brīdinājumu par personas/objekta darbības apturēšanu skaits, salīdzinot ar 2014. gadu, ir divkārtšojies. Darba inspekcijas amatpersonas praksē ir pārliecinājušās, ka tas ir ļoti efektīvs veids, kā panākt, lai darba devējs, kura uzņēmumā ir konstatēti nodarbināto dzīvību un veselību tieši apdraudoši pārkāpumi, tos novērš nekavējoties.

7. Statistikas dati par nelaimes gadījumiem darbā

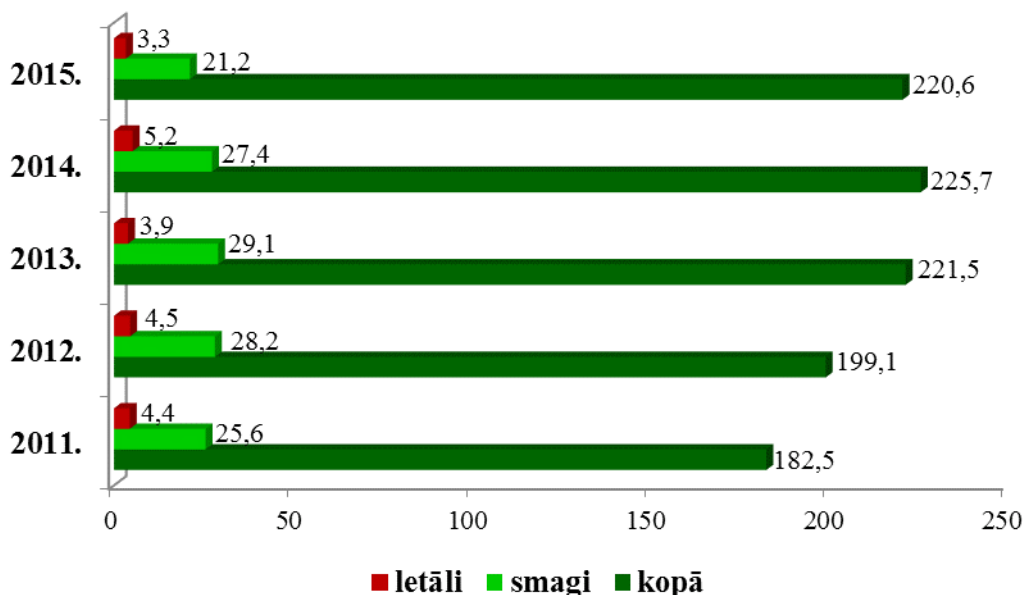
Saskaņā ar Darba inspekcijas rīcībā esošo informāciju Latvijā nelaimes gadījumos darbā 2015. gadā kopā cieta 1 727 nodarbinātie, no tiem 26 gāja bojā un 166 nodarbinātie guva smagas traumas. Analizējot statistikas datus, jāsecina, ka 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, kopējais

darbā notikušo nelaimes gadījumu skaita samazinājums ir neliels – 2,2 %. Savukārt, būtiski samazinājies - par 22,4 % ir smagi cietušo skaits un par 36,6 % bojāgājušo skaits. Jāatzīmē, ka 2015. gadā smagi cietušo skaits un bojāgājušo skaits kopā ir mazākais pēdējo piecu gadu laikā, kopš 2011. gada tas ir samazinājies par 16,5 % (skat. 7. grafiku).

7. grafiks: Darbā notikušo nelaimes gadījumu skaita dinamika (2011. – 2015.)

2015. gadā ir samazinājies kopējais nelaimes gadījumos darbā cietušo, t.sk. smagi cietušo, skaits uz 100 000 nodarbinātajiem, bet bojāgājušo skaits ir būtiski samazinājies – par 36,5 % (skat. 8. grafiku).

8. grafiks: Nelaimes gadījumos darbā cietušo skaits uz 100 000 nodarbinātajiem (2011. – 2015.)

Analizējot notikušos nelaimes gadījumus darbā pa nozarēm (skat. 1. tabulu), jāsecina, ka, tāpat kā 2014. gadā, arī 2015. gadā visvairāk nelaimes gadījumi ir notikuši apstrādes rūpniecībā – 30 % no visiem darbā notikušajiem nelaimes gadījumiem, tirdzniecībā – 14 % un transporta un uzglabāšanas nozarē – 13 %.

1. tabula

**Nelaiimes gadījumos darbā cietušo sadalījums pēc nozarēm
(NACE 2. red.)**

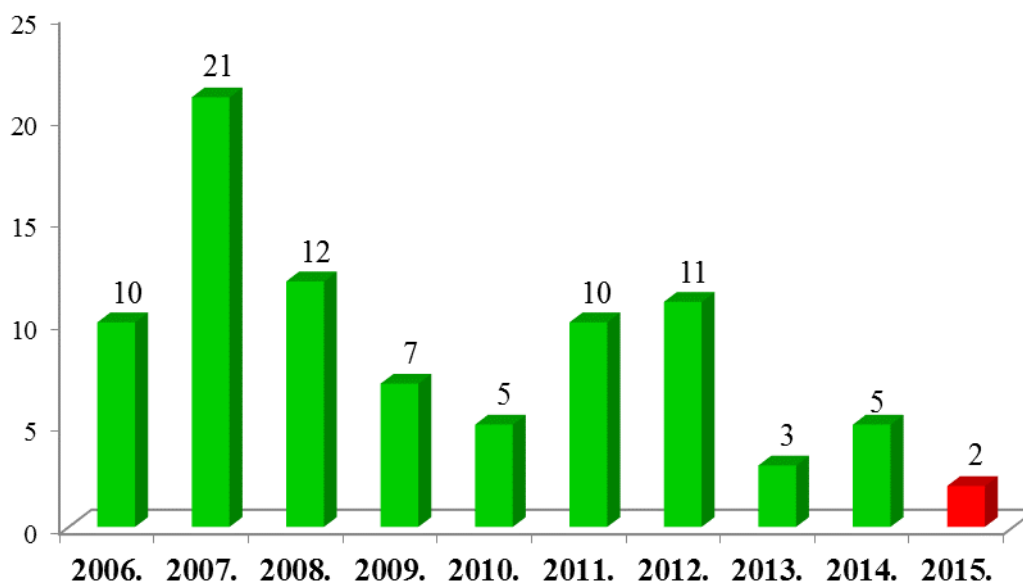
	Nozares	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	71	75	18	12	5	6
B	Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	5	9	2	1	0	1
C	Apstrādes rūpniecība	548	514	56	42	6	6
D	Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	23	18	4	3	3	1
E	Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	20	30	6	8	0	0
F	Būvniecība	151	148	42	28	5	2
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts	222	238	14	10	3	0
H	Transports un uzglabāšana	251	228	35	24	10	8
I	Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	43	33	1	3	0	0
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	10	8	1	0	0	0
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības	9	4	0	0	2	0
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu	27	24	2	3	2	0
M	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	15	19	2	3	1	0
N	Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība	58	56	8	3	2	2
O	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	152	121	8	12	2	0
P	Izglītība	39	50	8	11	0	0
Q	Veselība un sociālā aprūpe	96	116	4	1	0	0
R	Māksla, izklaide un atpūta	16	24	2	1	0	0
S	Citi pakalpojumi	10	12	1	1	0	0
	kopā	1766	1727	214	166	41	26

Kaut arī veselības un sociālās aprūpes nozare 2015. gadā kopējā nelaimes gadījumu skaita ziņā ir sestajā vietā, jāatzīmē, ka, salīdzinot ar 2014. gadu, kopējais nelaimes gadījumu darbā skaits tajā ir palielinājies par 21 %. Visvairāk notikušie nelaimes gadījumi bija saistīti ar kritieniem (45 %), otrs visbiežākais veids, kā gūtas traumas, saistīts ar tādu darba pienākumu veikšanu, kas rada fizisko spriedzi skeleta – muskuļu sistēmā (16,4 %). Vardarbība bija trešais biežākais traumu gūšanas veids veselības un sociālās aprūpes nozarē. 2015. gadā notikuši 13 nelaimes gadījumi darbā, kuros veselības un sociālās aprūpes darbinieki cieta pacientu vai klientu agresīvas rīcības dēļ.

2015. gadā letāli nelaimes gadījumi darbā visvairāk notikuši transporta un uzglabāšanas nozarē (31 %); lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā (23 %) un apstrādes rūpniecībā (23 %). Jāatzīmē, ka pēdējo trīs gadu laikā letālo nelaimes gadījumu skaits būtiski pieaudzis tieši mežizstrādē - 2013. gadā minētajā nozarē netika reģistrēts neviens letāls nelaimes gadījums, bet 2015. gadā - 5. Biežākie letālo nelaimes gadījumu darbā cēloņi mežizstrādē bija

nodarbināto nepilnīga instruēšana un apmācība drošu darba paņēmieni pielietošanā, instruktāžu neveikšana, kā arī nereti tika konstatēts nodarbinātā izdarīts darba aizsardzības noteikumu vai instrukciju pārkāpums.

2015. gadā būvniecībā 10 gadu laikā kopš tiek organizētas tematiskās pārbaudes darba aizsardzībā ir sasniegts mazākais darbā notikušo letālo nelaimes gadījumu skaits (skat. 9 grafiku).

9. grafiks: Nelaimes gadījumos darbā bojāgājušo skaita dinamika būvniecībā (2006. – 2015.)

Ja vērtē letālo nelaimes gadījumu skaitu būvniecībā ik piecu gadu periodā, tad redzams, ka no 2011. – 2015. gadam notikušo letālo nelaimes gadījumu skaits (31) ir samazinājies par 44 %, salīdzinot ar laika periodu no 2006. – 2010. gadam (55). Tas liecina par Darba inspekcijas 10 gadu garumā veikto pasākumu efektivitāti, kas ir veicinājis gan darba devēju, gan nodarbināto izpratnes veidošanu par darba aizsardzības prasību nozīmi. Būvniecībā ilgstoši strādājošie darba devēji ir kļuvuši atbildīgāki, ievērojot darba aizsardzības prasības, un cenšas dažādi motivēt arī savus nodarbinātos tās ievērot (piemēram, lietot IAL utt.). Tāpat Darba inspekcija regulāri pastiprināti uzrauga un kontrolē darba aizsardzības normatīvo aktu prasību ievērošanu būvniecībā ne tikai tematisko pārbaūžu laikā, bet gan visa gada garumā, kam arī ir būtiska loma bojāgājušo skaita samazināšanās procesā būvniecībā.

2015. gadā visvairāk nelaimes gadījumu darbā notikuši nedrošas cilvēku rīcības dēļ (73 %). Nedroša cilvēka rīcība cēlonis letālam nelaimes gadījumam bija 28 % gadījumu un smagam – 56 %. Darba organizācijas un ar to saistītu trūkumu dēļ notikuši 8,7 % nelaimes gadījumu darbā, no tiem – 20 % smago un 43,6 % letālo nelaimes gadījumu. Neapmierinoši apstākļi darba vietā (drošības aprīkojuma trūkums, bojātas iekārtas, instrumenti, nepietiekoša kārtība darba vietā u.tml.) kā nelaimes gadījuma cēlonis konstatēts 4,8 % gadījumu, no tiem – 8% smago nelaimes gadījumu un 7,7 % letālo nelaimes gadījumu (skat. 2. tabulu).

Nelaiimes gadījumu skaita sadalījums pēc nelaiimes gadījuma cēloņiem

	Nelaiimes gadījumu cēloņi	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015
1	Neapmierinoši apstākļi darba vietā	117	98	21	19	6	3
2	Nedroša cilvēka rīcība (rīcība/cilvēks)	1507	1510	177	133	21	11
3	Darba organizācija un ar to saistītie trūkumi	190	179	80	48	16	17
4	Ceļu satiksmes noteikumu neievērošana	84	78	16	12	10	3
5	Vardarbība (uzbrukumi)	109	83	6	5	3	1
6	Pārējie	88	109	9	19	4	4
	kopā	2095	2057	309	236	60	39

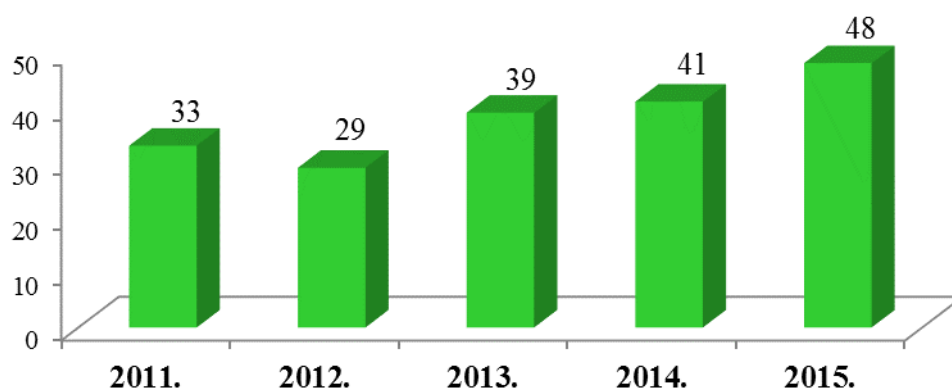
Analizējot 2015. gadā nelaiimes gadījumus darbā cietušo profesijas (skat. 3. tabulu), var secināt, ka visvairāk cietuši kvalificēti strādnieki un amatnieki (metālapstrādes, kokapstrādes strādnieki, būvnieki), iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītāji, celšanas mašīnu un iekārtu operatori, rūpniecisko iekārtu operatori) un vienkāršās profesijas strādnieki (būvniecības, ražošanas un transporta strādnieki).

3. tabula

Nelaiimes gadījumos cietušo skaita sadalījums pēc profesijām

	Profesijas	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015
1	Vadītāji	42	37	6	5	3	1
2	Vecākie speciālisti	108	126	8	15	0	0
3	Speciālisti	148	137	16	11	3	0
4	Kalpotāji	91	74	8	4	1	1
5	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	209	217	8	8	2	2
6	Kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	31	33	7	5	3	3
7	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	427	399	56	41	11	6
8	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	357	326	54	39	16	9
9	Vienkāršās profesijas	353	378	51	38	2	4
	kopā	1766	1727	214	166	41	26

2015. gadā Darba inspekcija izmeklēja 55 letālus nelaiimes gadījumus darbā, kas nebija saistīti ar darba apstākļiem un darba vides faktoru iedarbību, no tiem 48 (87%) bija t.s. dabīgās nāves gadījumi. Dabīgās nāves gadījumu skaitam jau četrus gadus pēc kārtas ir stabila tendence pieaugt. 2015. gadā, salīdzinot ar 2012. gadu, dabīgās nāves gadījumu skaits ir pieaudzis par 65% (skat. 10. grafiku).

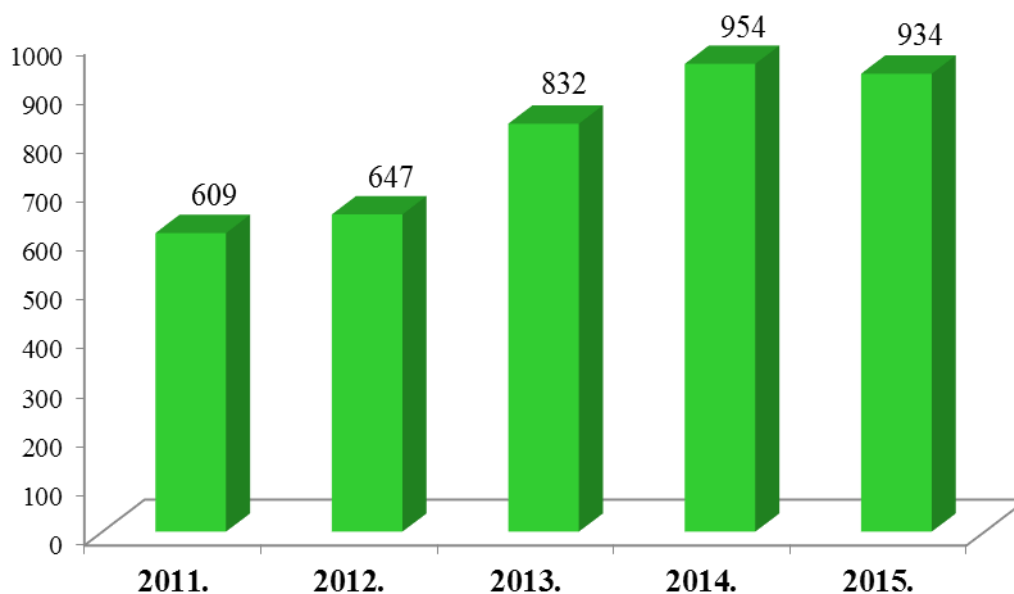

10. grafiks: Dabīgās nāves gadījumu skaita dinamika (2011. – 2015.)

Analizējot 2015. gadā izmeklēto dabīgās nāves gadījumu datus, jāsecina, ka visbiežāk darba vietā mirušie bija transportlīdzekļu vadītāji (kravas automobiļu vadītāji, traktora vadītāji u.c.), kas veido vairāk kā vienu piekto daļu jeb 23 % no visiem dabīgā nāvē darba vietā mirušajiem. Kā iespējamus iemeslus dabīgās nāves gadījumiem darba vietās var minēt gan pārslodzi, gan virsstundu darbu, gan paša nodarbinātā vispārējas veselības problēmas, kas veicina pēkšņu veselības pasliktināšanos, kā rezultātā cilvēks nomirst. Visbiežāk dabīgā nāvē darba vietā miruši transporta un uzglabāšanas nozarē (26 %), apstrādes rūpniecībā (18 %), būvniecībā (13 %), lauksaimniecībā un mežsaimniecībā (9 %) nodarbinātie.

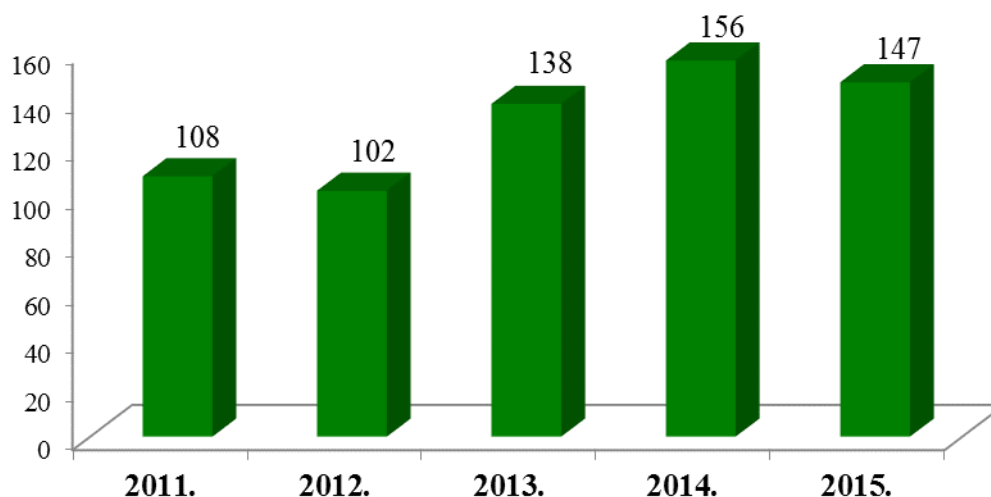
8. Statistikas dati par arodslimībām

Darba inspekcija piedalās arodslimību gadījumu izmeklēšanā, sagatavojot darba vietas higiēniskos raksturojumus (DVHR) uzņēmumos, kur notiek uzņēmējdarbība. Pamatojoties uz Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centra ārstu komisijas arodslimībās un arodslimību ārstu pieprasījumiem, Darba inspekcijas amatpersonas sagatavoja 934 darba vietas higiēniskos raksturojumus. Salīdzinot ar 2014. gadu, 2015. gadā Darba inspekcijas sagatavoto DVHR skaits ir samazinājies par 2% (skat. 11. grafiku).

11. grafiks: Sagatavoto DVHR skaita dinamika (2011. – 2015.)

2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaits uz 100 000 nodarbinātajiem ir samazinājies par 6 % (skat. 12. grafiku).

12. grafiks: Pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaita dinamika uz 100 000 nodarbinātajiem (2011. - 2015.)

Saskaņā ar pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku datiem vidējais arodslimnieka vecums ir 53 gadi un darba stāžs kaitīgo faktoru ietekmē – vairāk kā 24 gadi. No visiem 1 153 pirmreizēji apstiprinātajiem arodslimniekiem 68 % bija sievietes.

2015. gadā, tāpat kā 2014. gadā, pirmreizēji apstiprinātajiem arodslimniekiem visvairāk konstatētas nervu sistēmas slimības. Visbiežāk diagnosticētā nervu sistēmas slimība bija karpālā kanāla slimība (55 %), kas ierindojas pirmajā vietā arī Eiropā. Otrās visbiežāk konstatētas arodslimības bija skeleta – muskuļu – saistaudu sistēmas slimības (29 %), no tām lielākoties tika diagnosticētas muguras slimības – spondiloze, artroze u.c. Trešajā vietā bija ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbības sekas, piemēram, trokšņa un vibrācijas radītas slimības u.c. tika konstatētas transporta un uzglabāšanas nozarē (9 %) (skat. 4. tabulu).

4. tabula

Arodslimību grupas pēc starptautiskās slimību klasifikācijas (SSK-10)

Kods	Arodslimību grupas	2014	2015
A00-B99	Infekcijas un parazitārās slimības	6	3
C00–D48	Audzēji (ļaundabīgi un pirmsvēža saslīmšanas)	2	3
F00–F99	Psihiski un uzvedības traucējumi	12	8
G00-G99	Nervu sistēmas slimības	613	631
H60-H95	Ausu un aizauss paugura slimības	21	16
I00-I99	Asinsrites slimības	18	12
J00-J99	Elpošanas sistēmas slimības	46	27
L00-L99	Ādas un zemādas audu slimības	18	11
M00-M99	Skeleta-muskuļu-saistaudu sistēmas slimības	332	329
R00-R99	Citur neklasificēti simptomi, pazīmes un anomāla klīniska un laboratorijas atrade	3	8
S00-T98	Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbes sekas	146	105
	kopā	1217	1153

Nozares, kurās visvairāk pirmreizēji apstiprināti arodslimnieki, 2015. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, ir apstrādes rūpniecība (27 %), transporta un uzglabāšanas nozare (14 %), veselības un sociālās aprūpe (12 %). Transporta un uzglabāšanas nozarē bieži tika konstatētas slimības, kas saistītas ar ievainojumiem, saindēšanos un citām ārējās iedarbības sekām. Galvenokārt, tā bija vibrācijas slimība, ar kuru pārsvarā slimo transportlīdzekļu vadītāji.

Apstrādes rūpniecība ir liela nozare (ar 24 apakšnozarēm), tāpēc tā ik gadu ir pirmajā vietā pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaita ziņā. Apstrādes rūpniecībā 2015. gadā visvairāk pirmreizējie arodslimnieki tika konstatēti pārtikas produktu ražošanā (93), kokapstrādē (63) un apģērbu ražošanā (31), (skat. 5. tabulu).

5. tabula

**Arodslimnieku sadalījums pēc nozarēm
(NACE 2. red.)**

	Nozares	2014	2015
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	63	40
B	Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	11	10
C	Apstrādes rūpniecība	293	306
D	Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	11	4
E	Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	18	20
F	Būvniecība	49	60
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts	127	113
H	Transports un uzglabāšana	208	161
I	Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	40	53
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	9	7
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības	7	3
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu	25	14
M	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	7	7
N	Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība	14	17
O	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	60	70
P	Izglītība	63	76
Q	Veselība un sociālā aprūpe	188	165
R	Māksla, izklaide un atpūta	4	11
S	Citi pakalpojumi	20	16
	kopā	1217	1153

Diagnosticētās arodslimības, galvenokārt, izraisa biomehāniskie faktori (pārmērīga fiziskā slodze, nepareizas un vienveidīgas kustības, darbs piespiedu pozā, smagumu pārvietošana, fiziskās pārslodzes u.c.) un fizikālie faktori (vibrācija, troksnis u.c.).

Profesiju grupas, kurās nodarbinātajiem visbiežāk tika konstatētas arodslimības, bija:

- ✓ iekārtu un mašīnu operatori (transportlīdzekļu vadītāji, dokeri, apstrādes rūpniecības iekārtu operatori, montieri u.c.);
- ✓ kvalificēti strādnieki (santehniķi, atslēdznieki, elektriķi, kā arī konditori, šuvēji u.c.);
- ✓ pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (pavāri, frizieri, pārdevēji u.c.);
- ✓ vienkāršajās profesijās nodarbinātie (apkopēji, sētnieki, palīgstrādnieki, iesaiņotāji, komplektētāji u.c.);

- ✓ speciālisti (mediķi, skolotāji u.c.) (skat. 6. tabulu).

6. tabula

Arodslimnieku skaita sadalījums pēc profesijām

	Profesijas	2014	2015
1	Vadītāji	21	24
2	Vecākie speciālisti	121	106
3	Speciālisti	115	111
4	Kalpotāji	44	31
5	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	177	200
6	Kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	15	13
7	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	234	241
8	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	302	253
9	Vienkāršās profesijas	188	173
10	Nacionālo bruņoto spēku profesijas	0	1
	kopā	1217	1153

Direktors

Renārs Lūsis